

МОНГОЛ УЛСЫН ХОРИХ БАЙГУУЛАГЫН НИЙГМИЙН АЖЛЫН УЛАМЖЛАЛ, ШИНЧЛЭЛИЙН ЗАРИМ АСУУДАЛД

Б.БАЯРСАЙХАН

ХСИС-ийн ШШГС-ийн багш, ахмад

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгуулага дахь нийгмийн ажлын хөгжилд санаа тавьдаг, нийгмийн ажил үйлчилгээг гар биеэр явуулдаг, дэмждэг та бүхний энэ өдрийн амгаланг ирье.

Энэ илтгэлийн зорилго нь Монголын хорих байгуулага дахь нийгмийн ажлын түүхэн уламжлалыг өнөөгийн нийтлэг гишүүдийн нийгмийн ажил саяханаас хөгжиж эхэлсэн гэх төсөөлөлийг бодит жишээ эх сурвалжинд тулгуурлан нийгмийн ажил Монгол улсад эртний түүхэн улбаатай бөгөөд нийгмийн хөгжлийн өөрчлөлтөнд зохих байр суурь эзлэж байсныг гарган ирж хорих байгуулага дахь нийгмийн ажил нь түүхэн улбаанаас хамаарч уламжлагдан шинчлэгдэж өнөөгийн шаардлага, практик онцлогт тулгуурлан хөгжиж буй хандлагыг тодорхойлохыг хичээлээ...

Монгол улсын төр оршин тогтнох түүхэн явцад гяндан, шорон байсаар ирсэн бөгөөд түүнд орших нийгмийн гишүүд /ард иргэд/-ийн тулгамдсан асуудлыг тухайн үеийн нийгмийн онцлогт тулгуурлан явуулж байсан. Нөгөө талаас нийгмийн гишүүдийн нийгмийн асуудлыг хариуцсан албан тушаалтан аль ч төрийн үед ажиллаж тэдгээрийн нийгмийн асуудлыг зохих /загвар/ түвшинд шийдвэрлэж байсан нь түүхийн эх сурвалжууд болон урьд нь мөрдөгдөж байсан хууль, эрхийн актуудаас тодорхой харагдаж байдаг.

Монгол Улсын нийгмийн ажлын нэгээхэн хэсэг болсон хорих байгуулага дахь нийгмийн ажлын түүхэн асуудлыг тусгайлан авч үзэхэд энэ талын үйл ажиллагаа 2003 оноос эхлэн хэрэгжиж эхэлсэн гэж үзэх нь учир дутагдалтай байна.

Харин Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2003 оны 12 дугаар сарын 26 ны өдрийн А/220 тоот тушаалаар “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх алба, төвлөрсөн хорих ангиудад ажиллах нийгмийн ажилтны ажлын байрны тодорхойлолт”-ыг батлан¹⁷ гаргаж мөрдөж эхэлснээр энэ

¹⁷ Монгол улс дахь нийгмийн ажлын хөгжил. УБ., 2008 он., 21 дэх тал.

талын үйл ажиллагаа мэргэжлийн нийгмийн ажлын үйлчилгээ явуулах загварт шилжсэн гэж үзэх үндэстэй юм.

Судалгааны явцад Монгол уламжлалт ёс заншил, эрх зүйн түүхэн уламжлалаас хорих байгууллага дахь нийгмийн ажлын үйл ажиллагаа эртний уламжлалтай гэдэг нь тодорхой харагдаж байдаг. Мөн хүмүүсийн тусгайлсан нийтлэг болох ялтан, хоригдогч нарын нийгмийн харилцааг зохицуулан эрүүл, аюулгүй байдлыг нь ханган ял эдлүүлэх ажиллагааг явуулж ирсэн ИШГБ-ын түүхэнд нийгмийн ажлын үйлчилгээг нь хөгжлийн явцад өөрийн гэсэн онцлог, чадавхитай уялдуулан явуулж түүнд тулгуурлан хөгжиж байсан нь зайлшгүй юм. Эндээс Монгол улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын нийгмийн ажлын түүхэн мөн чанарыг нээн гаргаж ирэхийн тулд зарим нэг түүхэн эх сурвалжуудыг авч үзье.

1925 оны 5 дугаар сарын 9-ний өдрийн хуралдаанаар “Шинэ гянданг байгуулахын наана хуучин гяндангийн дотоод байдлыг арга эрэн засан сайжруулах дүрэм”¹⁸-ийн заалтанд ялтны эрүүл, ахуйн хангалт болон сурган хүмүүжүүлэх, суллагдсан ялтныг нийгэмшүүлэх талаар тусгасан байдаг. Жишээлбэл: Ялтны суух тасалгаа бүрд 15 лааны гэрэл нижгээдийг нийтийн нэгэн адил хэрэглүүлэх, ялтны суух байшин тасалгааны дотор хүйтэн нойтон чийг, элдэв муу үнэр, хорт бөөс байгаа зэрэг нь ямагт орших ялтны бие тэсвэрлэн суухад бэрх тул ялтны биеийг өдөр бүр нэг цаг гяндангийн хашаанд салхинд явуулан тэдний дэр дэвсгэрийг сар бүр 3 удаа салхинд гаргаж тусгай өлгүүрт өлгөж басхүү байшин тасалгааны хаалгыг нээж ариун салхи оруулж ариутгаваас зохино. Мөн дүрмийн арван нэгдүгээр зүйлд: Ялтан нарт лекц хэмээн сайн суртал журмыг одоо цагийн улс төрийн шинэ хуучин байдал зэргийг ялган салгаж тодорхойлон хэлж ухуулахуйц олон сургуулийн багш нар оюутныг болон сургуулийн шавь нар мэтийн эрдэмтнийг урин ирүүлж ухуулан гэгээрүүлбээс тустай бөгөөд одоо гяндангийн газар байшин савгүй тул энэ лекцийг өдрийн дулаан сайныг үзэж сар бүр хоёр удаа гяндангийн хашаан дотор ухуулан уншиж, сэнхрүүлэн хэрэглэвээс зохино.

Дүрмийн 12 дугаар зүйлийн 3-т “Ял дуусгаж гяндангаас гарах хүнд зохих ажил, үйлдвэр олж хийлгэх, аж төрөх амьдрах замыг олгоно” гэх

¹⁸ БНМАУ-ын засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагын талаар гарсан хууль, эрхийн баримт бичгийн эмхэтгэл. А.Думбурай, А.Лхагваа, Л.Чүлтэмсүрэн. 1991 он., 8-12 дах тал.

мэтээр тусгайлан зааж өгсөн нь тухайн үеийн ялтнуудыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаанд онцгой анхаарч байсны тод жишээ юм. Дээрхи эх сурвалжуудаас хархад суллагдаж буй ялтнуудыг нийгмийн амьдралд дасан зохицуулах үүднээс бичиг үсэгт сурган боловсруулан, ажил хийн бие даан амьдрах чадварыг суулган өгч байсныг харж болох юм.

Мөн 1929 оны 3 дугаар сарын 14-ний өдрийн засгийн газрын 19 дүгээр хурлын 1 дүгээр зүйл ба улсын бага хурлын тэргүүлэгчдийн 55 дугаар хурлын 2 дугаар зүйлээр баталсан “Аливаа хэрэгтэн ялтангаар ажил үйлдвэр хийлгэх тухай дүрэм”¹⁹-ээр гадагш гарч ажил үйлдвэр хийлгэх ялтны хувийн онцлогт тулгуурласан судалгаанд үндэслэн ялтны чадварыг харгалзан хөдөлмөрт хандах хандлагыг идэвхижүүлэн ажил хийлгэн тусгай хөлс олгож банкны салбар бүхий газруудад хоригдогсдын нэрийн дор тэмдэглүүлэн хадгалуулахаар заасан нь ялтан хоригдож байх хугацаандаа болон суллагдан гарах явцад өөрт шаардлагатай нийгмийн үйлчилгээг авах бололцоог нээж, төрийн зүгээс дэмжлэг туслалцаа үзүүлж байсан нь хорих байгуулага дахь нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааны томоохон түүхэн илрэл болсон.

Эндээс харахад нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаа нь цаашид хорих байгуулагад мөрдөгдөж байсан үе үеийн хуулиудад тусгалаа олж энэ үйл ажиллагааг улс орны тухайн үеийн түүхэн хөгжилтэй нийцүүлэн ялтныг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаа улам бүр боловсронгуй болон тасралтгүй хөгжсөөр байгаа нь харагдаж байна. Харин нийгмийн ажил гэсэн нэр томьёог 2003 оноос эхлэн хорих байгуулагад хэрэглэж эхэлсэн бөгөөд урьд нь сурган хүмүүжүүлэгч, ахуй дэглэмийн байцаагч /1999 он/ гэсэн нэрийн хүрээнд ялтан, хоригдогч нарт үзүүлэх нийгмийн ажлыг явуулж ирсэн байна. Монгол улсын хорих байгууллагын нийгмийн ажил нь нийгмийн ажлын онцлог загварт суурилсан нийгмийн ажлыг явуулан өнөөгийн шатанд хүрсэн гэж үзэх үндэслэлтэй байна.

Нөгөөтэйгүүр одоогийн байдлаар энэ үйл ажиллагааг “Мэргэжлийн нийгмийн ажил” гэсэн нэр томьёоны хүрээнд хоригдогч нарыг нийгэмшүүлэх ажлын хүрээнд нийгмийн ажлын зааврыг боловсруулан 2012 оны байдлаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилэн найруулсан төсөлд энэ асуудлыг нарийвчлан тусган хэлэлцүүлж эхлээд байна. Энэ нь ялтан,

¹⁹ Дурьдсан бүтээл. 15-19 дэх тал.

хоригдогч нартай ажиллах мэргэжлийн нийгмийн ажилтнуудыг ажилуулах шаардлагын хүрээнд олон асуудлуудыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын сургалт хүмүүжлийн хэлтсээс удирдан гүйцэтгэж байна.

Монголын нийгмийн хөгжилийн үе шатуудад хорих байгуулага дахь нийгмийн ажлын үйлчилгээ нь улс орны хөгжилтэй уялдан зохих хэмжээгээр явагдаж хөгжлийнхөө дараагийн шатанд хүрч байгаа нь мэдрэгдэж байна.

2012 оны 5 дугаар сарын байдлаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад 74 нийгмийн ажилтан ажиллаж байгаагаас 19 нь мэргэжлийн нийгмийн ажилтан, 55 нь бусад мэргэжилтэй нийгмийн ажилтан²⁰ ажиллаж нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааг амжилттай явуулж байна.

Ингээд Хорих байгууллага дахь нийгмийн ажлын хөгжлийн шинчлэл, цаашдын чиг хандлагыг өргөн болон явцуу утгаар нь тодорхойлвол:

Нэг талаас нийгмийн ажлын хөгжлийн чиг хандлагыг авч үзэхийн тулд дэлхийн зарим орны хорих байгуулага дахь нийгмийн ажлын хөгжилтэй харьцуулан авч үзье.

Жишээлбэл: Герман улсад хорих байгууллагад ажиллаж буй харуул хамгаалалтын болоод бусад албан хаагч нар нь нийгмийн ажлын талаархи сургалтанд ямар нэг байдлаар хамрагдсан байдаг²¹. Тэнд хорих байгууллагад ажиллах албан хаагчдыг 6 сарын хугацаагаар сургалтанд хамруулан бэлтгэж үйл ажиллагааны явцад давтан сургалтыг нийгмийн хөгжилтэй уяалдуулан зохион байгуулж байдаг нь хорих байгууллагад ажиллаж буй албан хаагч нарын ажлын ур чадварт нөлөөллөж нийгмийн хөгжилийн сөрөг хандлагаас хамаарч гарч болох эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх дархалааг нөхцөлдүүлэн нийгмийн ажлын болоод хорих байгууллагын үйл ажиллагааг хэвийн явуулах чадварыг төлөвшүүлэх асуудалд анхаарч байдаг.

Харин Монгол улсын хорих байгууллагын нийгмийн ажил нь Монгол улсын нийгмийн хөгжил, хоригдогч нарын онцлогоос хамаарч ялтан, хоригдогч нарт явуулах нийгмийн ажил нь өөрийн онцлог, үйл ажиллагааны харилцан адилгүй орчинд хөгжиж байгаа боловч хорих байгууллагын нийгмийн ажилтны зүгээс хүмүүнлэгийн ажлын хүрээнд олон асуудлуудыг шийдвэрлэх нь зүйн хэрэг боловч цаашид энэ асуудлыг нарийвчлан авч үзэх

²⁰ ШШГЕГ-ын ялтны сургалт хүмүүжлийн хэлтсийн судалгаанаас. 2012 он., 2сар

²¹ ШШГЕГ-ын ялтны сургалт хүмүүжлийн хэлтэсийн тайлан. "Герман улсын зарим хорих ангийн үйл ажиллагаатай танилцсан ажлын нэгдсэн тайлан". УБ., 2009 он.

шаардлагатай байна.

Монголын хорих байгууллагад хоригдож байгаа хоригдогч нартай ажиллаж буй нийгмийн ажилтан болон бусад албан хаагч нар нийгмийн болоод ялтан хоригдогч нарын хууль ёсны шаардлага, сэтгэхүйд нийцсэн үйл ажиллагаа явуулах чадвар, чадамж нь төлөвшлийн шатандаа явагдаж байна гэж үзэх үндэстэй юм. Үүнийг нийгмийн хөгжилтэй шууд холбон авч үзэх шаардлагатай.

Социалист нийгмийн тогтолцоотой байх үед тухайн нийгмийн онцлог нь ялтан, хоригдогч нарыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаанд эерэг нөлөөлөл үзүүлж байсан нь зайлшгүй бөгөөд шилжилтийн үед ялтан, хоригдогч нарын нийгмийн асуудалд тэднийг турааж, өлсгөж, өвчин тусган үхүүлэхгүй байх бүхий л боломжинд тулгуурлан нийгмийн ажил үйлчилгээг явуулж ирсээр өнөөгийн шатанд хүрч ирсэн.

Үүнд нийгмийн хөгжил, хоригдогч нарын сэтгэхүй, ар гэрийн байдал, хүмүүжил, төлөвшил зэрэг нь ялгаатай нөхцөл байдлыг нөхцөлдүүлж байсныг харж болох юм.

Цаашид Монголын хорих байгууллагын нийгмийн ажлыг нийгмийн хөгжил, нийгмийн гишүүдийн сэтгэхүйн өөрчлөлттэй холбогдуулан авч үзэхэд олон онцлог асуудал урган гарч ирсээр байдаг. Үүнд:

- хоригдогч нарыг хорихоос суллагдаад нийгмийн шинэ нөхцөл байдалд дасан зохицож амьдрах чадварыг Монгол улсын нийгмийн амьдралын онцлогт тохируулан нийгмийн ажлыг чиглүүлэн тохирсон арга /технологи/-ыг цаг алдалгүй тухай бүр оновчтой хэрэглэж байх нь нэн чухал шаардлагатай.

- зарим судлаачид хорих байгууллагын нийгмийн ажилтанг бусад мэргэжлийн нийгмийн ажилтануудтай адилтган авч үзэн хорих байгууллагын нийгмийн ажилтанг тусгайлан бэлтгэх шаардлагагүй гэсэн үзэл бодол байдаг нь нийгмийн ажлын шаардлагыг өнөөгийн хорих байгууллагын практик үйл ажиллагаатай уялдуулан авч үзэхэд энэ нь нарийн төвөгтэй үйл ажиллагаа бөгөөд учир дутагдалтай байгаа нь харагддаг тул хорих байгууллагын /нийгмийн ажилтан/ болон ялтан хоригдогч нарын аюулгүй байдлыг хангах үүднээс хорих байгууллагад ажиллах нийгмийн ажилтанг тусгайлан бэлтгэх шаардлагатай байна.

- ялтан хоригдогч нарын нийгмийн асуудлыг явцуу байдлаар шийдвэрлэх

нь Монголын хорих байгуулагад хоригдож байгаа ялтан, хоригдогч нар нь хэт их бэлэнчлэх сэтгэхүйд автан өөрсдийн нөөц боломжийг дайчлахгүй байх явдал Монгол хүний амьдрах чадварыг сулруулан цаашлаад эх орны аюулгүй байдалд шууд харшлах зэрэг сөрөг үр дагавар гарч болзошгүй тул энэ асуудлыг төрийн бодлогод хамаатуулан авч үзэх хэрэгтэй.

- хорих байгууллагын нийгмийн ажил үйлчилгээг хорих ангийн талаар практик мэдлэг сайтай, маш чадварлаг /бие хамгаалах, хорих ангийн онцлог харуул хамгаалалтыг мэддэг, эх оронч сэтгэлтэй, нийгмийн ажилтны баримтлах зарчим, ёс зүйг хорих байгууллагын нөхцөл байдалтай уялдуулан хэрэгжүүлэх чадвартай/ албан тушаалтан гүйцэтгэх нь хорих байгуулага дахь мэргэжлийн нийгмийн ажил үйлчилгээний хөгжлийн дархлааг тогтооход чухал ач холбогдолтой.

- нөгөөтэйгүүр хорих ангид албан үүрэг гүйцэтгэж байдаг албан тушаалтангууд нь цаг наргүй төрийн тусгай үүрэг гүйцэтгэн сэтгэл зүйн болоод биеийн аюултай нөхцөл байдалд ажиллаж амьдардаг тул энэ асуудлыг хариуцсан мэргэжлийн нийгмийн ажилтан ажиллах нь зайлшгүй шаардлагатай. Энэ нь дан ганц хоригдогч нарын нийгмийн асуудлуудыг шийдвэрлэх нь учир дутагдалтай бөгөөд эдгээр нийгмийн ажилтнуудын ажлын уялдаа холбооноос хамаарч үл ойлголцолын асуудлаас урьдчилан сэргийлж төрийн үйлчилгээг нэг мөр шуурхай явагдах гол үндэс нь болж болох юм.

Цаашид Хорих байгууллагын нийгмийн ажлын үйлчилгээг улам бүр боловсронгуй болгон өргөжүүлэн тэлснээр бусад нийгмийн ажил үйлчилгээтэй холбогдож нийгмийн хамгаалалын цогц үйл ажиллагааг нөхцөлдүүлэн Монголын хорих байгууллагын нийгмийн ажлын онцлогт суурилсан нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааны нэг томоохон чиг хандлага, үйл ажиллагаа болохыг үгүйсгэх аргагүй юм.

Энэ нь ялтан хоригдогч нарын нийгмийг үзэх үзэл бодлыг зөв төлөвшүүлэх үүднээс улс орны хөгжилтэй уялдуулан тэднийг нийгмийн гишүүдийн нэгэн адил амьдрах чадварыг нь идэвхжүүлэн, нөлөөлөх арга хэмжээг шат дараалан авах нь Монгол улсын хөгжил, нийгмийн хамгаалалд томоохон ахиц дэвшил гарна гэдэгт итгэлтэй байна.

Анхаарал тавьсанд баярлалаа.